

Александар Лаковић

СТРАХ ОД ОТИЦАЊА ВРЕМЕНА¹

Наноси времена у Родословима Десимира Благојевића

*... Време веје,
време завејава...*

.....

*Време веје,
Ал' време и сеје...*

(Десимир Благојевић,
„Сишла с ума / трмка с друма / од зулума / недоума”,
Родослови.)

Обимна песничка заоставштина Десимира Благојевића преточена у књигу под именом *Родослови*, заправо је спев о вожду и Шумадији, писан скоро четири деценије (1924–1961), односно читав песнички век, који не само квантитетом, већ, пре свега садржином, духом и

¹ Радомир Константиновић, *Биће и језик, Књига 1*, Просвета – Рад : Београд, Матица српска : Нови Сад, 1983, стр. 216.

аутентичним песничким поступком, додатно објашњава и Благојевићево раније песништво, али и потврђује песничково неограничено поверење у смисао и покрете језика као живе материје кроз просторе и времена.

И *Родослови*, тачније тек они, потврђују основне карактеристике Благојевићеве поетике. То су раскошна мелодичност, упорна ритмичност, разиграност и распеваност, сликовитост, описи пејзажа Шумадије; као и римована понављања (и разбокорена алитерантна и асонантна игра речима), која извиру из звука и опсега језика песничковог завичаја, а која нису пука сврха сама себи, већ тако фрагментарно и разубежено укомпонована вешто плету прави српски еп.

Очито да је Благојевић песник језика и простора којима припада и да дух родног поднебља са свим својим чарима, моћима, чудима и феноменима, навикама, обредима и ритуалима, изгледом, својствима (међу њима и манама и грешкама), раритетима, онакав какав јесте и онакав каквим се замишља, поседујући потенцију подстицаја равну магији духовног дејства омогућава да се покретачке снаге и промисао стварања умногостручују и оваплоћују у погодном трену и духу националних координата, не лишвавајући се и оправданог и потребног критичког става.

Наиме, *Родослови* су у основи песничка евокација српске националне револуције. То је покушај да се у језику рекреира један конкретни историјски тренутак, у вишедимензионалности његовог постојања – у јучерашњој свести, у данашњем доживљају и у сутрашњем сећању.² Благојевић је значајну и адекватну помоћ потражио у тајновитости, зачараности, гордости и дубини језика да би открио и илуминирао митску вишеструку слојевитост. На тај начин, распевани и живописни језик народа којем песник припада и мишљу и говором, наликује археолошким ископинама и рушевинама, које су, упркос свом изгледу, још увек једини поуздани водич на путу ка асоцијативном уланчавању сегмената духовне и материјалне историје.

Ма о чему овај песник певао, промишљао је Бранко Миљковић, он је увек са завичајним звездама сплетен, и када пева (о) себи, он пева (о) своме завичају и (о) његовим звездама. Та поезија је завичајна, али не и родољубива. Она је настала из срца и у трагању и зато су њени критеријуми и приоритет осећајност и метафора, ритам и звук, а не значење.³ Таква Миљковићева констатација изречена, пре свега, за Благојевићеве књиге *Карневал анђела* и *Три канџаице*, а у очекивању *Пјаница немилнице*, важи и за *Родослове*.

² Иван В. Лалић, предговор, у књизи, Десимир Благојевић, *Негоходу у њоходу*, Српска књижевна задруга, Београд, 1970, стр. XVIII.

³ Бранко Миљковић: *О поезији Десимира Благојевића*, у књизи, Бранко Миљковић, *Сабрана дела, Књига четврта*, Градина, Ниш, 1972, стр. 57.

Још раније су бројни проценитељи, међу њима и Светлана Велмар-Јанковић, уочили сукоб два елемента: лирског, нереторичног и епског, реторичног, који, на примеру Благојевићевог исказа, извиру из најдубљих слојева језика и, додајем, разрешавају потенцијални конфликт у дугим и обимним песничким цикличким структурама као што је спев. А у *Родословима* песник то чини у необично издуженим и графички изломљеним и разгранатим стиховима.

Благојевић је оправдано, као обавезан принцип, на свом самотрагалачком и самоспознајном путу и експерименту, апсолвирао лексички времеплов, односно призивање речи како су некад гласиле или су могле гласити, што је уједно и спасавање времена и смисла од заборављања. Благојевић, на тај начин, пева изнутра и по такту слободне и изворне пулсације из корена лексичке заоставштине и формира пренапрегнут, савитљив, еластичан и соноран стих који је сам себи и узрок и циљ и садржај.

Управо ова звучна згуснутост⁴ коју чине биљке, животиње, обреди, обичаји, историја, сујеверје, митови и легенде, рађања и умирања, ратови, свадбе, градећи Благојевићев језик – пропева (песник је успео да и историја пева из његових стихова – тврди Константиновић), што наводи на закључак да се, ипак, све налази у језику који пева. И прошлост, и стварност, и будућност бивају солисти у хору, чији су заједнички именоватељи тонска скала и емотивни набој. И оглашавају се повремено самостално. Повремено у хармонизованом сагласју. Повремено међусобно размењују улоге и гласове. Трансформишу се из једног времена, нпр. перфекта, у друго, презент или футур. И обратно у свим смеровима. И често. И пријемчиво за читаоце који су и сведоци и учесници.

Делотворне паралеле

Благојевић је био свестан да није довољно да епом замирише, заигра и запева Шумадија, већ је инсистирао на слојевитости свог певања. Апсолвирао је и време као категорију непролазног и свеприсутног. Заправо, колико је слојевит песников доживљај предмета и појава певања илуструју временски наноси изражени кроз фолклор, легенде, библијске митове, религијске представе и сегменте народних епова и песама подсећајући и опомињући нас на дубину нашег памћења, али истовремено и на онај део прошлости који је саставни део и на-

⁴ Константиновић је то необично експлозивно богатство, често паратаклично понуђено читаоцу, именовао као *вербална бујност*, Слободан Ракитић – *звучно обиље*, а Иван В. Лалић – *вербално изобиље*.

шег данашњег живота. Зато је песник умрежио асоцијативност догађаја који се понављају и понављаће се у његовом завичају, кроз различита времена, а она допиру од песниковог, па преко Карађорђевог и Душановог, до словенско-паганског зачудног света предања, па чак и до новозаветног, старозаветног и античког временског одсјаја.

То што даје живот митовима, легендама, историјским личностима, духу прошлости, кроз басме и скаске, бајалице и успаванке, тужбалице и клетве, молитве и здравице – песник Благојевић, заправо, древним симболима удахњује нову свежину захваљујући лирској артикулацији и естетској самосвојности – само је један вид, један валер доживљаја, као и преображај прошлости и њених саставних чинилаца до суживота са данашњим часом у клепсидри светске историје. У том контексту Благојевић преузете стихове, изреке, флоскуле и/или рефрене препевава на нови начин.⁵ Иако им задржава исто или слично звучно рухо, семантичке конотације, које достижу, необично су живе и неочекиване.

Премда у *Родословима* врви од алузија и асоцијација на догађаје и личности из различитих традиција: хеленске, римске, византијске, јудеохришћанске, паганске, из српског духовног наслеђа, народне поезије и народног веровања, битно је нагласити и посебно анализирати просторну раздвојеност преузимања благодети прошлости. Битно је разјаснити како у *Родословима* Благојевић паралелно користи личности и догађаје из временски удаљених религија и митологија; како и кад пева о најудаљенијим митским временима, он мање-више пева о нашој националној митологији и историји, успостављајући делотворне паралеле.⁶ Док је то очекивано када је реч о просторној и националној баштини, која нам припада и којој ми припадамо, необично је и необично важно, упркос аналогји која влада међу свим постојећим митологијама и религијама, доводити у контекст, и у контраст (што да не, мада ређе), кодексе, симболе, усуде, сујеверје, парадигме и догме са других временских, просторних и цивилизацијских меридијана и преселити их, односно удомити их у наше куће и у наше стихове. И тако песник постиже не само асоцијативност паратаксичних низова-стихова, већ и изузетан метатекстуални и интертекстуални одјек звонких и разиграких речи умрежених по фонским и семантичким обележјима. Али и способних да емитују суштину заогрнуту бујном лексичком одором.

Прихватљив и компатибилан је, већ осведочен у литератури, Благојевићев стваралачки доживљај свог тематског упоришта – зави-

⁵ Слободан Ракитић: *Орфичко завештање Десимира Благојевића*, поговор у књизи Десимир Благојевић, *Родослови*, Народна библиотека „Вук Караџић”, Београд, 2004, стр. 629.

⁶ Слободан Ракитић, Исто, стр. 638.

чаја као сублимата прошлога и упамћеног. Почев од вождових савременика, преко средњовековних предака нам, па до отпорних паганских рудимената у виду предања, легенди и наивних представа, све скупа уобличених у вокабулар прилагођен песниковом тлу и у препознатљиву сонорност стиха, налик и на трагу прволиком ипостасу логоса. Отуда у поемама Благојевићевих *Родослова* у образу ређе главних актера или чешће епизодних улога појављују се хајдук Вељко, Змај од Ноћаја, Срђа Злопоглеђа, војвода Пријезда, Реља Крилатица, Вук, Лазар и Милица, Југовићи, Анђелија, Марко Краљевић (један од родослова носи наслов *Маркови конаши*), свети Симеон, свети Сава, Студеница, Жича, Милешева, Дечани. За песника Благојевића саставни и суштствени елементи његовог завичаја (Шумадије) јесте пагански фолклор, који се и данас снажно одупире заборава, тако да у стиховима затичемо бујан демонски свет (вампири, вукодлаци, вештице, суђаје), затим лаички тотеми и усуди (вратило, дрвљеник, угљевље, раскршћа, сугреби), али и потентни заштитници (петли, вук, па и свети Вид), као и бројна прастара словенска веровања, преобликована у сујеверје и мистичне ритуале.

Благојевић, међутим, своје стихове отвара и догађајима и личностима и топонимима, који су у синхронизацији са идеалима „српског оца... столетно обасјаног” а припадају поствождовској епоси, као што су Светозар Марковић, песник Дис, али и Опленац, Колубара, Брегалница, Дрина, па и Цер, пребојени нескривеним патосом:

„Здраво, Цере
док се зора око тебе вере,
туђе стопе више те не мере!”

Као доказ неумитног споја и прожимања прошлости као временске категорије (читај – памћења) на завичајном ареалу јесте у другом по реду родослову *Бетисауди* када у ритму и звуку променљивог осмерца из народне епике најављује, песник, нову побуну доводећи Карађорђа и легендарног Марка Краљевића, као и патње народа некад и сад, у „делотворну паралелу□”:

„Коњаниче у орнату,
и на хату, у брокату,
вас у злату,
ево звезде, на ти!
Подај зрно празној влати!
Ја се гушим од белије,
а лептирак из тепсије
успављује Анђелије,
– Анђелије и делије:
Огањ пада сред Србије,
сузе ситни на ситније,

– Марко дими, Марко пије,
и с топузом кроз ноћ бдије...”

да би преко звезде Данице, као парадигме вечитости и свеприсутности која припада свим просторима па и нашим географским детерминацијама, успоставио трајну везу између историјских и измишљених личности са локалитетима, нпр. градским и приградским насељима (Шумарице, Ердоглија, Сушица), али и библијских ликова и тадашњих устаника („анђела и делија”, као и „Анђелије и делија”, али и „анђела и Милице”):

„... Нек Даница
насред Шумарица
љуби лица
у старица:
од жилице
до жилице
анђели им беле лице,
– ил’ анђели ил’ Милице!...

... Нек делије
насред Ердоглије
љубе љубе,
љубе Анђелије,
и голубе
сефтелије:
анђели им беле лице,
– ил’ анђели ил’ Милице!...

... Нек Сушице
дуње твоје
(без чувара)
код бунара
беру, броје:
да л’ су моје
да ли твоје...
Диме риме
од свилице;
немаш име,
– да призовеш, немаш чиме,
Ил’ анђеле ил’ Милице!...

А ја с неба па у ребра,
– сред Србије;
и анђели и делије
причекују зору да је мије...”

О присуству и оживљавању прошлости кроз садашњост и будућност, надам се, говори песник у поеми заветног имена *Сегамгесеи и седмом колону*:

„... Ој Дрино, Дрино, ниси више међа!
По теби плива и Срђа Злопоглеђа!
... И такву нашу Дрину
завештаћу најмлађем сину...”

У прилог аналогiji шумадијских и далеких хришћанских мотива иде и асоцијативност између Карађорђевог визије и библијског брда Армагедона, на коме се пророкује коначан обрачун добра и зла:

„Од искона, од искона
твоје су душе вечерња звона,
– зле духе гоне с Армагедона.”

Поема библијско-симболичног наслова *Бело јагње* врло убедљиво и очито илуструје јединство и својеврсну импрегнацију времена, свих религија и историје на тескобном простору, чак и када је то река Марица, као синоним наше трагедије, неслоге, вековне кратковидности и накнадне памети:

„Стреле се беле среле,
о тајном огњу причу започеле.
Зар тако наше душе желе,
– да стреле за арханђеле,
за благе старце, благе старице,
све мутне, мутне Марице,
без жита и без варице;
за благе старце Јована и Луку,
за столетног дива Гаврила,
убогот Лазара сломљена крила,
од чијег шума и сад дижем руку,
од чијег шума дршће грана,
– дрхтаће ето и до Видовдана?...”

Док су примери уланчавања и умрежавања са Благојевићевим за вичајем очекивани и „већ виђени”, изненађује нас, иако ненаметљиво увођење и имплементирање ликова и божанстава из грчке и римске културе и митологије у прави српски еп, тачније, у еп посвећен вождовој Шумадији. Импресивна је, живописна и вишезначна слика Медеје („голубице” и „мрачне сеје”) – симбола вечите кривице, убице, жртве залуда, али и преваре и лаковерности. И у нашој историји врви од сличних егземплара, који се понављају и обнављају из века у век. Оту-

да, у нашој прошлости укорењена запитаност песника блиског разумевању и опроштају:

„Зар је крива
што дарива
чаробница,
мила сеја
и три плачна скарабеја?...”

Уз Медеју је и „сестра Мнемозина” персонификација сећања и памћења, али поред ње су „сестре” и „госпе наше Ангелина и жалостина”.

У пролошкој песми циклуса *За дан шестии* у завршном родослову *Шестидневу* након питања: „Ледена реко Времена, / течеш ли до мог племена?” попут опомене уздижу се у „руб стене Прометеја” и Орфејево „слово тајне”.

Над судбином Диса „песника и утопљеника” понављајући „страшни дари, / страшни дари, / јече Лари” – римско божанство и заштитник кућних огњишта, али и свих путева на копну и мору. Затим, Достојевског призивају у помоћ српске реке и јунаци, али и „утва златокрыла”. Ту су и трагични „љубавници из Вероне” Ромео и Ђулијета:

„... Мртве руке
као звуке
развејава Време –
тој вечности стреме:
љубавнике из Вероне
дуси злобе
гоне...”

Страх од ошцања времена

Управо овај цитат (и не само он), нарочито стих: „вечности стреме” објашњава ауторово поимање времена и порекло толиких временских наноса у његовом песништву. Благојевић је прецизно детектовао и детерминисао токове времена и човеков исконски страх од пролазности, односно од смртности. Зато је у његовим стиховима значајно присуство бесмртника. Зато Благојевић често реч време пише великим словом. Међутим, то разливање времена не буди у песнику искључиво сензацију пролазности ствари и живота, већ много више – њега плаши удаљавање краја од почетка, дела од целине, који што су недостижнији један другоме то су истовремено и све више само део једног сегмента времена и једног дела те целине, и то само привремено, које води губитку идентитета појединаца, док у осами својих планова прижељкујемо и очекујемо друге координате бројања времена, као што је то у поеми *Ноћник на ходочаићу*:

„Идем тамо куд ме води птица,
куд ме зове, куд ме мами
птица наша, птица крилатица...
... Нека буде без почетка!
Нека буде без свршетка!
... Душа птице, душа сјаја
нека буде и без ваја!...
Крилат сан сам снио!...”

Песникова опаска и читаоцима нужно упозорење о постојању вечности и континуитету времена као једног те истог Времена „без почетка и без свршетка” су посебно присутни у дугој и издуженој игри речима необичног имена *На њодуију у дводуију*:

„душа мека,
што дохуја из далека
давно,
давно,
и пре памтивека”

Зато је очито да то отицање времена и растакање идентитета, усред свеопштег отицања и губитка ауторитета и категорија из домена вечности, привидно ствара јединство времена са светом и животом, али и јединство онога што не долази до себе, што нема своје време нити зна чије је време,⁷ и нити ће остати записано, па ни упамћено. Заправо, као да се није ни збило, како је још Доментијан то устврдио.

У том тренутку дисконтинуитета времена и вредности намеће се аналогија људског живота и трајања са пешчаним сатом. Наиме, као да нам Благојевић поручује да се људска крв претворила у песак, а да је еквивалент људском животу ништа друго до нечујан и краткотрајан слободан пад зрна песка или његовог праха на дно клепсидре.

Уколико сам некога навео на помисао да нам Благојевић не нуди решење или макар достојан одговор – то је погрешка. Наиме, песник се заиста трудио да се његова песничка разграната и циклична средиштежна хоризонтала чији је стожер Шумадија, уздигне и израсте у средибежишну вертикалу, односно спиралу, која повезује сва три времена. И у којима једна иста тачка за некога је прошлост, а за некога тек удаљена будућност. И у којој се заиста сва три времена крећу у истом трену. У којој не важе строга правила лимита и омеђавања времена, јер је оно жив организам састављен од, ми знамо за, три органа, који функционишу по принципу спојених судова.

Благојевићева порука како да човек избегне усуд пешчаног сата и како да досегне будућност проналази се у његовим песничким умотворинама. Наиме, следећи Благојевићев стих из већ помињаног *Нох-*

⁷ Радомир Константиновић, Исто, стр. 217.

ника на ходочашћу: „кад се роди отац што већ сина сања” јесте дефиниција како доживети будућност. Погрешно је тврдити да будућност зависи само од прошлости. Да она знатно утиче, то нико не може порећи, али живот човека одређен је будућношћу коју човек има или нема у себи. Заправо, само човек који има визију своје будућности може будућност реализовати. Онај човек који не перцепира своје сутрашње могућности и благодети зоре неће их ни остварити. Потенцијални узлет па и лет, претвориће се, нажалост, у лелујање и посртање, па и пад, о чему сведоче и Благојевићеви метафорични стихови – упитници:

„... да л’ у збору
ноћ чекају или зору.”

Докази за овакву песникову претпоставку, уједно и свеопште питање, управо су јунаци и антијунаци његове поезије. Свако од њих спознао је потребе и будућност прво у себи, па их тек касније проживео и омогућио другима да је поделе са њим. Није ли свако од њих доживео вечност само зато што је препознао будућност у себи. Није ли то и основа сваке религије. Није ли свети Сава жив и данас јер је био визионар и осећао све болести свога рода и народа. Није ли вождов устанак последица погледа у будућност који је Карађорђе препознао и у који је веровао, спреман на жртву као и његови устаници са својим породицама. Нису ли на мапи светске уметности остали само они сликари, писци, вајари, иконо и фрескописци, који су разликовали футур од перфекта. Није ли Прометеј био дубоко свестан вредности открића ватре. Није ли Лазар претпоставио које му је царство вечније. Колико је Шекспир имао у себи осећаја и осећања како књижевна остварења треба да се изграде а да имају будућност, која, ево, допире и до нас данас.

Зато нас песник кори у поеми симболично названој синтагмом *Нечуј вестии*, иначе завршној у родослову *Златиоусџа нејач*:

„Птице врле,
птице моје неумрле,
теби, мени,
вазда хрле –
сени, сени,
благо теби, благо мени...”

усмеравајући пажњу читаоцима на факат да је значајна блискост и присуство могућности да се досегне вечност, али је нужно препознати неку од „стаза и богаза” које тамо воде.

Птице – синоним времена

Дакле, вечност је на дохват руке под условом да поседујемо осећај за будућност и то превасходно за будућност у себи. Иначе ће птице „неумрлице” постати птице „умрлице”. Посебно је значајна парадигматичност Благојевићеве класификације птица с обзиром на то да ли поседујемо будућност у себи или не, на „птице невиделице” и на „птице виделице”.

Очигледно да је Благојевић за време као синоним користио своје омиљене и од раније врло познате птице,⁸ разноликих префикса и суфикса, негујући бинотну поларизацију, али дајући важност и међупростору. Тако су на једној страни „птице пролазнице”, а на другој „врле птице”, „птице неумрле” па и „ангелптице”, док су између њих „птице селице”. Затим, насупротив „птица тмица”, „птица несаница”, „злих птица” и „црних птица” јесу „птице крилатице”, „огањ птице”, „птице жеравице”. Песник Благојевић нуди формулу како да се „птице долазнице” преобразе у „смеле птице”, у „птице сновицице”; како да „птица гласна, птица сива” постане „птица наша саможива”, јер упозорава аутор да иста птица може бити и „птица невестица”, али и „луда птица невестица”.

Благојевићева (не)доследност се испољава у селекцији птица, односно времена по значењским одликама које носе боје у себи. Тако да „беле (п)птице” могу бити и „птице бегунице”, али и „птице бродарице”, а „рујне птице” су и „птице јогунице” и „птице неверице”. Док су „сребрне птице сањарице”, а „шарне птице видарице”.

Још један еквивалент и метафора времену у Благојевићевом песничтву јесте појам – душа, мада ређе коришћена од птица.

---

⁸ Једна од Благојевићевих књига песама носи наслов *Птице немилице* (1958).